

INDUSTRIA LITICĂ CIOPLITĂ DIN AȘEZAREA NEOLITICĂ TIMPURIE DE LA ȘEUȘA – „LA CĂRAREA MORII”

DE

ION CORNEL BĂLTEAN*

CUVINTE CHEIE: neolitic timpuriu; Șeușa – „La cărarea morii”; industrie litică

Introducere: Situl arheologic Șeușa – „La cărarea morii” (com. Ciugud, jud. Alba) este cunoscut, de altfel, literaturii științifice de specialitate prin dese studii apărute în ultima vreme privind neoliticul timpuriu din spațiul carpato-dunărean¹.

Primele mențiuni legate de existența unor materiale arheologice în acest punct apar în urma începerii lucrărilor de exploatare a carierei de bentonită în 1984, însă prima abordare sistematică a fost efectuată sub egida Centrului de Cercetări Pre- și Protoistorice din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, în 1996, urmărindu-se stabilirea evoluției stratigrafiei pe verticală și orizontală în cadrul sitului². Cercetările arheologice au continuat și în anii următori, acest șantier devenind șantier școală pentru studenții universității apulense³.

În urma campaniei de săpături din vara anului 1997 s-a stabilit, pentru partea inferioară a profilului stratigrafic de aici, următoarea succesiune: 140–170 cm – nivel neolitic timpuriu II (Starčevo-Criș); 170–200 cm – nivel neolitic timpuriu I (Precriș).

Complexul pe care-l avem în vedere, notat de descoperitori L₁/1997, a fost identificat la baza nivelului I în unitățile de cercetare C_{II}/1996–1997 (7X3m) și C_{IIbis}/1997 (4X3m). Locuința avea o formă aproximativ dreptunghiulară cu laturile de 340 x 280 cm, fiind orientată pe direcția NE – SV⁴. Această structură se caracterizează printr-o aglomerare de pietre, material ceramic, osteologic și litic, însă ceea ce a atras de la început atenția descoperitorilor a fost modul de construcție a podelei, adică „pe pat de pietre”. Platforma de pietre avea o grosime medie de cca. 30 cm și era, practic, constituită din două straturi de pietre, unul de dimensiuni relativ mari, în partea inferioară (15–20 cm) și, altul, cu pietre de dimensiuni mai mici (5–10 cm), în partea superioară. Peste această platformă de pietre a fost surprins parțial un strat de bentonită compactă ce se presupune că acoperea întreaga platformă⁵. Analiza atentă a complexului în momentul săpării i-a îndreptățit

* Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei.

¹ M. Ciută, *O locuință de suprafață aparținând neoliticului timpuriu, descoperită la Șeușa „La Cărarea Morii”* (com. Ciugud, jud. Alba), în *Apulum*, XXXV, 1998, p. 1–15; idem, *Contribuții la cunoașterea celui mai vechi orizont al neoliticului timpuriu din România: cultura Precriș*, în *Apulum*, XXXVII/1, 2000, p. 51–101; idem, *Contribuții la cunoașterea celui mai vechi orizont al neoliticului timpuriu din România: Cultura Precriș (II)*, în *Apulum*, XXXVIII/1, 2001, p. 9–26; Gh. Lazarovici, *Despre locul descoperirilor de la Șeușa în neoliticul timpuriu din sud-estul Europei*, în *Studia Archaeologica et Historica Nicolae Gudea Dedicata, Bibliotheca Musei Porolissensis* IV, Zalău, 2001, p. 37–47.

² M. Ciută, *Noi descoperiri aparținând neoliticului timpuriu în Șeușa – „La Cărarea Morii”* (com. Ciugud, Jud. Alba), în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane*, Sibiu, IV, 1997, p. 7–34; idem, *op. cit.*, 1998; idem, *op. cit.*, 2000.

³ M. Ciută, *op. cit.*, 2000.

⁴ M. Ciută, *op. cit.*, 1998.

⁵ *Ibidem*.

pe autorii cercetărilor să emită ipoteza potrivit căreia locuința nu a fost părăsită în urma unui incendiu (exceptând vatra din colțul sud-vestic al complexului, nu au fost observate alte elemente care să susțină o eventuală incendiere), ci se presupune că ea a fost părăsită și distrusă în timp, fapt de care, cel puțin pentru materialul litic cioplit, trebuie să ținem cont⁶.

Industria litică cioplită⁷. Având în vedere importanța acestor materiale, generată de vechimea lor, dar și faptul că provin dintr-un singur complex, am considerat necesară rediscutarea lor, în alți termeni, creând posibilitatea comparării acestui lot cu altele contemporane, dintr-un spațiu mai larg. Numeric vorbind, lotul de materiale ce provine din acest complex este relativ numeros, având în vedere numărul total de piese, 207, însă analiza tehnologică pune în evidență existența unui număr de 11 piese tipice.

În ceea ce privește materia primă utilizată în complexul L1/1997 de la Șeușa, în momentul de față, deși beneficiem de opt analize petrografice în secțiuni subțire⁸, suntem nevoiți totuși să prezentăm în tabelul de mai jos structura lotului de materiale în termeni generali.

Tabelul 1

Șeușa, L₁/1997. Materia primă/ Tableau 1. Șeușa, L₁/1997. Les matières premières.

Materia primă	Nr. piese
Silex	27
Obsidian	5
Cuarțit	160
Alte roci	15
Total piese	207

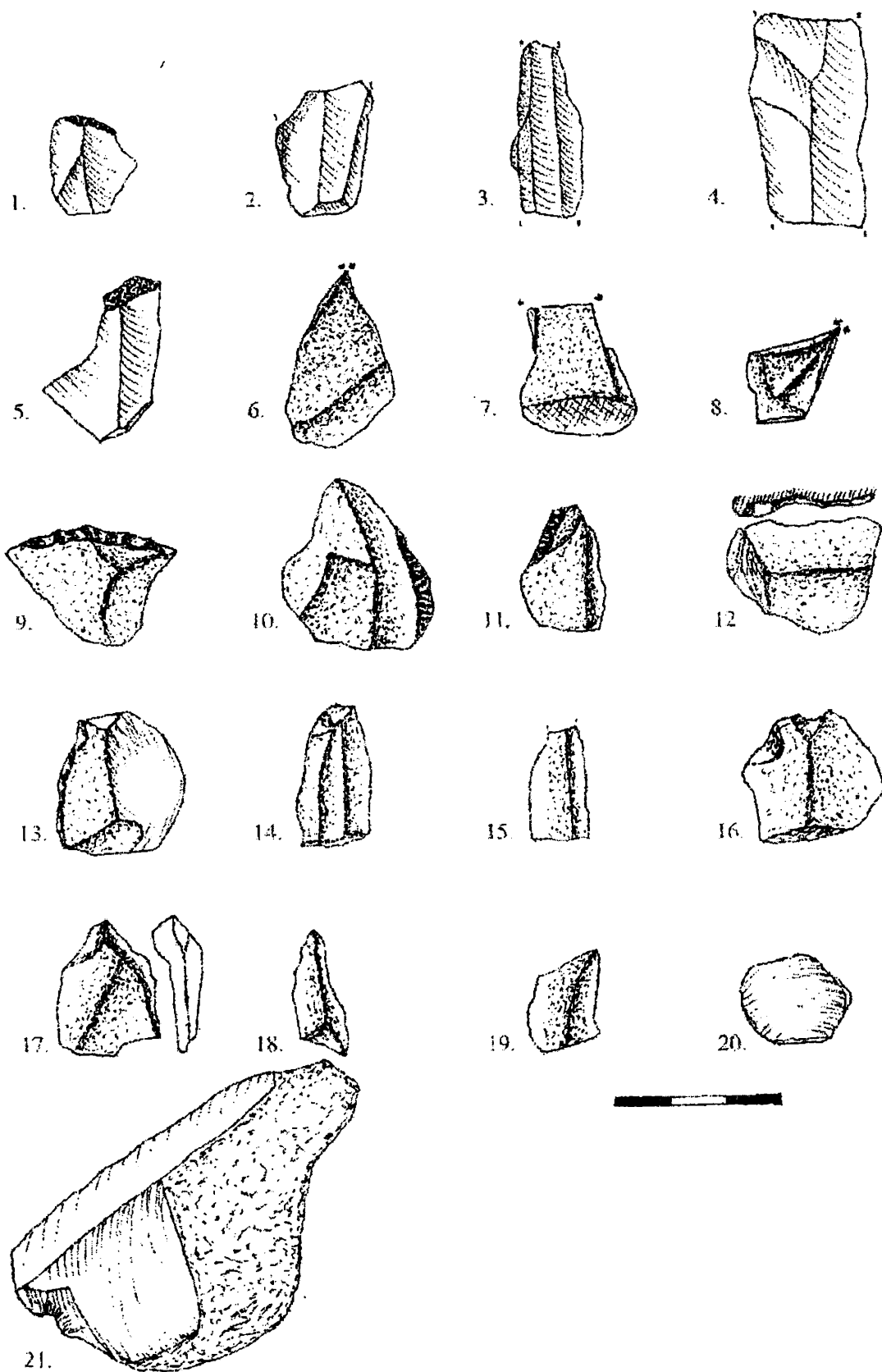
Privind tabelul de mai sus, se cuvine să facem câteva precizări bazate pe datele tehnologică de care dispunem. La o primă vedere, ne-ar părea firesc să afirmăm că numărul mare de piese de cuarțit ar fi o caracteristică a acestei așezări, însă în urma analizei tehnologică și, luând în considerare materia primă, dar și faptul că materialul a fost selectat în timpul săpăturii pe criterii metrice și morfologice, credem că această predominare numerică a pieselor de cuarțit se explică prin modul de construcție a locuinței, iar dacă ipoteza potrivit căreia locuința a fost distrusă cu trecerea timpului este adevărată, atunci suntem obligați să ținem cont de procesele fizico-chimice ce pot afecta o rocă cu o structură caracterizată de prezența a numeroase diaclaze. Recoltarea materialului ce alcătuiește lotul analizat de noi, din podeaua locuinței și nu de pe podeaua ei fiind cu atât mai ușor posibilă cu cât stratul de bentonită ce pare a fi acoperit structura de pietre nu a fost surprins decât pe porțiuni foarte mici. Sigur, printre aceste piese rezultate dintr-un hazard al naturii, au fost identificate și unele rezultate în urma unei activități umane de cioplire, asupra lor oprindu-ne în rândurile următoare.

Sub aspect tehnologic, datele de care dispunem sunt destul de sumare, pe de o parte, din cauza puținătății materialului și a selecției primare de care vorbeam mai sus, iar pe de alta, și din cauza lipsei oricărui observații de dispersie spațială, ce ar fi putut pune în evidență relațiile dintre piesele acestui lot, în ideea încercării realizării unui remontaj pentru a înțelege mai bine fazele tehnice desfășurate în timpul debitajului. Astfel, așa cum ne apare nouă astăzi materialul, putem spune că piesele din silex provin din faza de *plein débitage*, fiind observate doar trei piese acoperite de cortex, din care doar una poate fi considerată așchie corticală, în timp ce piesele realizate pe suporturi de cuarțit sunt reprezentate în general de așchii interioare, unele dintre ele prezentând porțiuni acoperite de neocortex. Din păcate, nu avem nici un nucleu descoperit în acest complex și nici în nivelul stratigrafic și cultural de care aparține, exceptând poate, o piesă – nucleu prismatic unipolar – lipsită de poziție stratigrafică, fapt ce ne determină să nu insistăm asupra ei. După cum se poate observa în tabelul de mai jos, predomină taloanele netede, într-un număr ridicat aflându-se taloanele neocorticele caracteristice pieselor de cuarțit și, cu totul redus numeric întâlnindu-se cele de tipul diedru și fațetat.

⁶ *Ibidem.*

⁷ Cercetările arheologice din această așezare au fost coordonate de dr. M. Ciută căruia îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție materialul studiului (cf. și I. Bălțean, C. Bădescu, *Industria litică cioplită din așezarea neolitică timpurie de la Șeușa „La cărarea morii”*, comunicare prezentată la Sesiunea științifică națională studențească, Universitatea de Vest, Timișoara, 4–6 mai 2001).

⁸ Secțiunile au fost realizate de geolog Luminița Săsăran în aprilie 2003, în cadrul Facultății de Geologie a UBB, Cluj-Napoca.

Plansa I. Șeușa, L₁\1997. Utilaj litic cioplit (1-5 siliceu, 6-21 cuarțit).
 Planche I. Șeușa, L₁\1997. Outillage lithique taillé (1-5 en silice, 6-21 en quartzite).

Tabelul 2

Șeușa, L₁/1997. Tipuri de taloane \ Tableau 2. Șeușa, L₁/1997. Types des talons.

Tip talon	Silex	Obsidian	Cuarțit	Total general
Neted	9	1	13	23
Neocortical	–	–	9	9
Diedru	1	–	–	1
Fațetat	–	1	–	1
Spart	2	–	1	3
Total	12	2	23	37

Așa cum unele piese lasă să se înțeleagă, credem că debitarea s-a făcut în general prin percuție indirectă cu percutor dur, la unele piese din cuarțit folosindu-se percuția directă cu percutor dur, dovadă fiind planul de lovire larg, neted sau neocortical, oblic față de fața inferioară a piesei.

Numărul accidentelor de debitaj este foarte mic, fiind practic observate doar trei asemenea piese, din care două de tip *ourepasé* și una de tip *réfléchi*. Din punct de vedere metric, putem spune că suporturile (în general așchii) de silex variază între L: 14–40 mm, l: 8,5–21,5 mm, g: 3–10,5 mm, iar cele de cuarțit, între L: 13,5–67 mm, l: 9–42,5 mm, g: 3–15 mm. Structura tipologică a inventarului este rezumată în tabelul următor:

Tabelul 3

Șeușa, L₁/1997. Industria litică cioplită \ Tableau 3. Șeușa, L₁/1997. L'industrie lithique taillée

Grupă piese	Tip piesă	Nr.
Burin	diedru	2
	dublu de unghi	1
Gratoar	simplic pe așchie	1
Piese componente	parte distală	1
	parte proximală	1
Piese denticulate		1
Piese à encoche		1
Diverse	așchii retușate	2
	<i>couteau à dos naturel</i>	1
Total unelte		11
Lame simple		1
Așchii		34
Așchii atipice		161
Total general		207

Utilajul litic, realizat pe suporturi din silex, cuprinde un gratoar simplu pe așchie (Pl. I1) microlitică, cu talon neted (dimensiuni: L: 17, l: 14,5, g: 4 mm), cu partea activă convexă și oblică față de axa de percuție, realizată prin retușe directe scurte marginale, și două piese componente pentru seceră, reprezentate de partea proximală a unei lame de silex (Pl. I2) cu talon neted, concoid bine marcat, lustru pe latura stângă (dimensiuni: l: 14, g: 3 mm) și partea distală a unei lamele de silex (Pl. I3) cu retușe marginale de uzură și lustru pe latura stângă (dimensiuni: l: 12, g: 3 mm). Toate aceste piese sunt realizate dintr-un silex considerat ca provenind din *Platforma prebalcanică* și aparțin, tehnologic, fazei de *plein débitage*. A doua grupă de unelte este constituită din piesele realizate pe suporturi de cuarțit. Acestea, având în vedere structura materiei prime ce induce un debitaj anarhic, au forme atipice. Grupa burinelor este reprezentată de tipurile burin diedru, două piese, una cu talon neocortical (Pl. I8) (dimensiuni: L: 13,5, l: 13, g: 4,5 mm) și una cu talon neted (Pl. I6) (dimensiuni: L: 32, l: 19, g: 6 mm) și un burin dublu de unghi pe spătură (Pl. I7) cu talonul îndepărtat și parțial acoperit de neocortex (dimensiuni: l: 22, g: 4,5 mm). Restul utilajului litic este alcătuit din câteva piese a căror utilitate trebuie legată de acțiunile de grataj și raclaj, utilizate de omul neolitic. Printre aceste piese amintim: două așchii de cuarțit cu retușe directe, una cu talon neted și retușe în partea proximală (Pl. I10) (dimensiuni: L: 35, l: 24,5, g: 11 mm) și una cu talon spart și retușe în partea distală (Pl. I11) (dimensiuni: l: 15, g: 4,5 mm); o piesă denticulată (Pl. I9) realizată prin retușe directe (dimensiuni: L: 25, l: 29,5, g: 11,5 mm). Trebuie să mai menționăm o piesă à encoche (Pl. I12) realizată pe o așchie cu talon neted, parțial acoperită de neocortex (dimensiuni: L: 20, l: 27, g: 8,5 mm) și o piesă, de altfel caracteristică ciopliturii

cuarțitului, *couteau à dos naturel* cu neocortex (Pl. I\13), reprezentată de o așchie apropiată de cele de tipul „felie de citrică” cu talon neted (dimensiuni: L: 27, l: 21, g: 9,5 mm).

Materialul brut, netransformat în unelte prin acțiuni ulterioare debitajului, de modificare morfologică, cuprinde o parte mezială a unei lame de silex (Pl. I\4) (dimensiuni: l: 21, g: 5 mm) și 34 de așchii (Pl. I\14–21) ale căror caracteristici metrice și tehnologice au fost subliniate mai sus.

La cele spuse până acum se cuvine a mai aduce câteva aprecieri cu caracter general, privitoare la materialul litic furnizat de complexul L₁\1997:

– Analiza tehnologică a utilajului din cuarțit și silex nu ne îndreptățește să vorbim de o prelucrare pe loc, în interiorul complexului, mai ales a galeșilor de cuarțit⁹, care, chiar dacă au fost prezenți în complex la momentul săpării (dar nu și în lotul analizat de noi), se datorează modului de amenajare a podelei locuinței. În ceea ce privește cioplirea pieselor de silex, lucrurile ne par cu atât mai clare cu cât nu avem nici un nucleu, avem o singură așchie corticală și nici o piesă de tip *à crête*, inevitabile în primele faze ale debitajului, iar materialul prezent aparține fazei *plein débitage*. Însă, dacă lucrurile ar sta altfel, atunci suntem de părere că ar trebui reconsiderat caracterul complexului, sigur, asta numai dacă nu ne imaginăm că printre plăcerile oamenilor din neolitic se număra și călcatul, în interiorul casei, pe pietre cu muchiile cât mai tăioase!

– Structura tipologică prezentată mai sus pune în evidență faptul că în acest complex avem utilaj litic caracteristic pentru un spațiu destinat locuirii. Analiza tipologică nu relevă existența trapezelor¹⁰, în general, a armăturilor geometrice și nici a vârfurilor de săgeți. Nu orice piesă de formă trapezoidală poate fi un trapez, cum nici orice așchie de formă triunghiulară, un vârf de săgeată. Trebuie menționat că „*dăinuirea unor posibile tradiții epipaleolitice-tardenoisienne*”¹¹ nu poate fi susținută prin prezentul material, fie și numai pentru faptul că nu avem de-a face cu un eșantion reprezentativ și, oricum, suntem de părere că în încercarea de a pune în evidență asemenea tradiții, accentul ar trebui pus pe latura tehnologică.

Pornind de la analizarea utilajului litic furnizat de complexul L₁\1997, dar și de la rediscutarea datelor privitoare la industria litică din celelalte stațiuni neolitice timpurii din aria intracarpatică¹², gândindu-ne aici în primul rând la așezările de la Gura Baciului¹³ și Ocna Sibiului¹⁴, credem că, pe viitor, se impune ca o necesitate tratarea cu o atenție sporită a industriei litice cioplite, în special a materialelor provenite din cercetările recente sau în curs de desfășurare (Dudeștii Vechi, jud. Timiș, Miercurea Sibiului, jud. Sibiu), atât sub aspect tehnico-tipologic, cât și sub aspectul circulației materiei prime, constituindu-se astfel ca un element menit să sprijine stabilirea unor legături, pe de o parte cu comunitățile neolitice timpurii din Balcani, iar pe de alta, cu fondul mezolitic anterior.

L'INDUSTRIE LITHIQUE TAILLÉE D'ÉTABLISSEMENT NÉOLITHIQUE ANCIEN DE ȘEUȘA – „LA CĂRAREA MORII”

RÉSUMÉ

L'ensemble lithique taillé découvert en complexe L₁\1997 comprend un nombre de 188 pièces, mais seulement 11 représentent des outils. Typologiquement, nous mentionnons des burins, grattoir simple sur éclat, éclats retouchés, pièces composantes pour faucilles, pièces à encoche, lames et éclats brutes, certaines présentent des traces d'usure.

⁹ M. Ciută, *op. cit.*, 2000.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² I. Bălțean, *L'industrie lithique taillée de la zone carpathique. Une révision critique des données bibliographiques*, sub tipar.

¹³ N. Vlăsa, *Cea mai veche fază a complexului cultural Starčevo-Criș în România*, în *ActaMN*, IX, 1972, p. 7–28; idem, *Neoliticul Transilvaniei. Studii, articole, note*, Cluj-Napoca, 1976, p. 198–264; Gh. Lazarovici, Z. Maxim, *Gura Baciului. Monografie arheologică*, Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca, 1995.

¹⁴ I. Paul, *Unele probleme ale neoliticului timpuriu din zona carpato-dunăreană*, în *SCIVA*, 40, 1989, 1, p. 3–27; idem, *Aspekte des Karpatisch-Balkanisch-Donauländischen Neolithikums. Die Präcriș-Kultur*, în *Vorgeschichtliche Untersuchungen in Siebenbürgen*, Alba Iulia, 1995, p. 28–68.